

פרק ד

הנושא: תחילת המלחמה הארוכה בפלשתים

המחנך: אנו מתחילים ללמוד על מלחמה ארוכה עם אחד היריבים החזקים של עם ישראל שישב בארצו סמוך לים. לפני שנתחיל ללמוד בספר מה אירע, נסכם כל מה שידוע לנו על הפלישתים מן התורה.

המחנך ישתדל שהתלמידים יעלו זכר כל מה שנאמר עד עתה בעניין זה בתורה ובנביאים. והנה רשימה: בספר בראשית (כ א-יח; כא כב-לד; כ יד-לד) דברים (ב כג) יהושע (יג ב) שופטים (א יח; ג לא; יג א; ובכל פרשת שמשון).

אם יש לילדים תנ"ך שלם, דבר שרצוי מאד שיידרש וקל לספקו להם במרוכז, ידפדפו התלמידים בכל המקומות האלה ויחדשו את ידיעותיהם. אם לא ימסור להם המחנך תמצית האמור במקומות אלה ויסכם: עם ישראל לא ראה בפלשתים אויב והשאיירוהו במקומו אף בזמן שכבשו את עריו, כנאמר בספר שופטים א יח. הם ראו בהם עם בעל ברית עתיקה מימי אברהם. הם לא רצו להילחם אתם, לאחר שלא היו מחוייבים לעשות כן, כי רק בשבעת העמים נצטוו להילחם. אולם אף כי ישראל ביקשו לשמור על הברית הכתובה בתורה, לא הסכימו לכך הפלישתים וכאשר מצאו הזדמנות השתלטו על הארץ (כנראה לא בצורה קשה ראה כל המבואר ב"דעת סופרים" בעניין זה כאן וכן בספר שופטים א יח; ג לא; ובהקדמה לפרק יג). במשך זמן ניכר לא היה בידי ישראל להילחם בפלישתים והם הסכימו להיכנע. עתה הוחלט להילחם בהם. המלחמה היתה ארוכה, שלא כמלחמות עם שאר שכני ישראל ארם, מואב, מדיין, עמון. מלחמות אלו היו חד-פעמיות ולאחר מכן לא העיזו להילחם בישראל, כי נפל פחדם עליהם. המלחמות עם הפלישתים החלו כארבע מאות שנה לאחר כיבוש הארץ ונמשכו עד ימי דוד (בהפסקות שנמשכו כשלשים שנה).

מעת כריתת הברית עם אברהם עד תחילת המלחמות הגדולות עברו כתשע מאות שנה. עתה ראו בספר מי החליט על התחלת המלחמה?

תלמיד: שמואל.

המחנך: זה לא כל כך ברור, כפי שתראו מפירש"י ועוד מפרשים. בימים ההם היו אנשים חשובים רבים שבעתיד נתפרסמו כגיבורים גדולים. מלחמה זו היתה אך כחמש עשרה שנה לפני מלכות דוד. אם כן היה שם אבנר, יואב ועמשא וכל שאר הגבורים שתלמדו עליהם. הם ובית דין הגדול (הם הזקנים שנקראו אף בשם סנהדרין) החליטו על המלחמה. שמואל היה אף כן ביניהם. כולם יחד החליטו כי די להיות נכנעים לפלישתים.

תלמיד: אולם המלחמה היא דבר מסוכן. אפשר אף לא לנצח ואז מפסידים, כמו שהיה באמת.

המחנך: אתה צודק מאד, אולם אנו רואים שבמשך כל ימי הבית הראשון נלחמו בני ישראל באלו שפגעו בהם. כך הם עשו אף בימי הבית השני. יש זמנים שבהם אין ברירה ויש להילחם, אף כי בדרך כלל, לא בחיל ולא בחרב אלא ברוח כוחם של ישראל. אין לנו הלכות כתובות בעניינים אלו, כנראה מפני שהיתה סכנה לכתוב אותם, כי תמיד היינו בין שונאים רבים. בכל זאת יש אפשרות ללמד כיצד להתנהג על פי התורה במקרים אלו ממקורות שונים בדברי חז"ל. בספר "היד החזקה" להרמב"ם יש אף קצת הלכות בעניין זה (בהלכות מלכים).

בקשר למלחמה הראשונה עם הפלשתים כדאי לסכם את כל המלחמות שניהלו ישראל לאחר כיבוש הארץ. (הכיבוש היה בשנת 2488 לבריאה 3-1274 למניין האומות).

באם לתלמידים ספר תנ"ך שלם או לפחות ספר שופטים ייעשה הדבר בכיתה. אם לא – יתבקשו התלמידים להכין רשימה זו בבית.

שש מלחמות היו ב330 שנה, בכל עת עם עם אחר משכני ישראל. א. מלחמה עם ארם – 300 שנה לאחר כיבוש הארץ; ב, מלחמה עם מואב – 700 שנה (באותה תקופה היתה אף התנגשות קצרה עם הפלשתים שהוכו על ידי שמגר בן ענת; ג. מלחמה עם הכנענים כ1500 שנה; ד. מלחמה עם המדיינים – 1900 שנה; ה. מלחמה עם העמונים – 3000 שנה; ו. שמשון נלחם בפלשתים מלחמת יחיד בסוף המחצית הראשונה של המאה הרביעית לכיבוש הארץ.

פרקים ד, ה, ו

קדושת הארון מתפרסמת בעולם

שיעור א: האכזבה והזעזוע בעם ישראל (פרק ד ג-כב)

המחנך: מהמאורעות של המלחמה הראשונה בפלשתים אנו עוברים פתאום לנושא שאין דומה לו לפני זה ואף אחרי זה. ניזכר נא במה שידוע לכם על ארון הברית שבמשכן. אם יש לילדים תנ"ך שלם כדאי שיקראו את הפסוקים הנוגעים לעניין בפרשת תרומה (שמות כה י-טז). אם אין להם ספרים כאלו ימסור בעל פה תוכן הפרשה. לאחר מכן יחזרו על הפרשה הנוגעת לארון בספר במדבר י לה-לו. פרשה זו ידועה לכל תלמיד מהוצאת ספר התורה והכנסתה ונמצאת בכל סידור.

אחר כך ישתדל שהילדים עצמם יסכמו את העניין בערך כדלהלן:

בארון היו הלוחות שניתנו למשה על ידי ה'. הארון עמד בקודש הקדשים ולא ראוהו. הלוחות אולי מעולם לא הוצאו. בעת מלחמות מותר היה להוציא את הארון לתוך מחנה המלחמה,

כמו שהיה במדבר. במלחמה הראשונה עם פלישתים לא הוציאוהו, מפני שקיוו לנצח בלעדו. לאחר מכן הוציאוהו והנה נראה מה אירע.

תלמיד: ישראל הריעו תרועה גדולה. הגול נשמע מכל עברים.

המחנך: עתה ראו כל מה שאמרו פלישתים ונכתוב את דבריהם על הלוח. אלו דברים חשובים מאד, כי נאמרו לפני שלושת אלפי שנה מפי לא יהודים.

מדברים אלו נוכל ללמוד מה גדולה היתה השפעת קדושת ישראל על שכניהם. בכן, קראו לאט לפי הסדר ואמרו לי ואני אכתוב:

המחנך כותב מפי התלמידים:

"מה קול התרועה במחנה העברים?"

"בא אלקים אל המחנה"

"אוי לנו, כי לא היתה כזאת אתמול שלשם"

"אוי לנו מי יצילנו . . ."

המחנך ידגיש במיוחד את הקריאה שיש בה אף יופי רב ואפשר להשתמש בה אף לצורך חיזוק בין יהודים:

"התחזקו והיו לאנשים . . . פן תעבדו . . . כאשר עבדו לכם, והייתם לאנשים ונלחמתם . . . למה עשה הארון רושם רב כל כך על בני ישראל והפלישתים יחד? אפשר שהפלישתים עצמם לא הבינו כל כך מה החרדה, כי זו היתה תוצאה של פחד עליון בגלל השכינה ששכנה על הארון.

ואפשר שאין לנו היום מושג באיזה מידה משפיעו ישראל על העמים מסביב. אנו רואים שהפלישתים ידעו מה שאירע למצרים, כנראה מפני שהם ידעו עברית וקראו בתורה, ואפשר כי אף במצרים עצמה ובארצות מסביב נשתמה זכר המאורעות כי עברו אז אך כ-400 שנה מיום שאירעו. הפלישתים ששלטו בישראל באו לשילה וידעו על קדושת בית המקדש וכי לזר אסור היה להיכנס שם. (שמו שידעו זאת היוונים והרומיים בעתיד). הם אף ידעו שבתוך בית המקדש יש מקום קדוש מיוחד וכן ארון שעליו שורה השכינה. אולם הם לא העיזו להיכנס לראותו.

והנה שמעו כי הארון במחנה!

זו היתה הפתעה גדולה אף לישראל, שאף עבורם היה הארון נסתר ואיש בדור זה לא ראהו אף מכוסה.

עתה ראו מה קרה.

תלמיד: לחינם שמחו בני ישראל.

לחינם יראו הפלישתים.

המחנך: לא רק לחינם שמחו. בכל ארץ ישראל היה אולם גדול. הנביא מתאר לנו רק מה שאירע בשילה עצמה. אולם כזה היה המצב אף בכל הארץ. אולי משהוא מכל יכול להיזכר במה שלמד פעם במגילת אסתר על מה שאירע בפרס בזמן שהגיעה הידיעה על הגזירה להשמיד את עם ישראל.

למי שיש תנ"ך שלם יחפש פסוק זה.

תלמיד מוצא: שם כתוב "ובכל . . . מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אולם גדול ליהודים וצום ובכי ומספד . . ." (מגילת אסתר א ד, ג).

המחנך: נקרא בעיון את הכל ובסוף נראה האם באמת בני ישראל היו כל כך נבהלים או מיואשים. שימו לב יפה לכל מלה ומצאו מה שאני חפץ שתמצאו.

המחנך יכוין את התלמידים למצוא את הקריאה של הנשים לאשת פנחס לפני מותה ויכתוב קריאה זו על הלוח באותיות גדולות:

"אל תראי!"

למה, הלא זה כל כך מפחיד? מה עוד אמרו?

תלמיד: "כי בן יולדת".

המחנך: אז מה יש, האם זו נחמה על מה שאירע?

כאן צריכה להתפתח שיחה מעניינת מאד שבסופה יסכם המחנך שהנשים הביעו אמונה בעתיד העם כל עוד עם ישראל חי. אף אם נהרגו רבים, הנה הולך ונולד דור חדש והוא יחדש את גדולת ישראל. כך נאמר לפני שלושת אלפים שנה וזו היא האמת עד היום הזה.

(ב"דעת סופרים" נתבארו נושאים נוספים אחרים. המחנך יוכל לבחור בנושאים אחרים אולם בדרך כלל אין להאריך, כדי להספיר יותר בכמות החומר).

הארון מזעזע את הפלישתים

שיעור ב. פרק ה-ו.

המחנך: למדנו בשיעור הקודם כיצד השפיע שבי הארון על ישראל. עתה נלמד מה אירע לפלישתים. אנו נראה שעל ידי הארון שיצא לשבי, נתקדש שם ה' במידה שלא היתה דוגמתה בכל ארבע מאות השנים שהארון היה בישראל.

נסתכל ונראה מה קרה. האם כתוב בספר מה אמרו הפלישתים בזמן שלקחו את הארון ממחנה ישראל?

תלמיד: כתוב אך מה שעשו, לא מה אמרו.

המחנך: נכון, בתחילה לא אמרו דבר שראוי היה כי הנביא יכתוב אותו, אולם אחר כך כן אמרו. מה?

תלמיד: אנשי אשדוד אמרו, "לא ישב ארון אלקי ישראל עמנו" (ה ז).

המחנך: למה?

תלמיד: תחילה פחדו מאד מהארון. אחר כך חדלו לפחד כי אמרו שטעו בזה שפחדו. שוב הסכימו כי כן יש לפחד.

המחנך: האם נשארנו בטוחים? עיינו יפה בכל העניין. נכתוב על הלוח קיצור כל מה שנאמר בעניין זה.

בעזרת התלמידים יערוך המחנך את הרשימה:

באספה הראשונה שאלו הפלישתים: מה נעשה לארון אלקי ישראל והשיבו: "גת יסוב . . .".
מה עשו אנשי גת: שלחו את הארון לעקרון. מה עשו העקרונים: זעקו: "הסבו אלי את ארון אלקי ישראל להמיתני . . .".

באספה שניה הוסיפו הפלישתים לבקש מסרניהם: שלחו את ארון אלקי ישראל . . . אולם לא שלחו.

באספה השלישית לא ידעו אנשי הצבא מה לומר ושאלו את מי? את הכהנים והקסמים . . .
. האם הם מיעצים להחזירו. עיינו יפה.

יש תלמידים אומרים כן, ויש תלמידים אומרים לא. המחנך ימשיך את העניין עד שיגיעו לידי המסקנא, כי מתחילה הם לא הסכימו בהחלט לשלוח, אלא אמרו כי אם ישלחו צריכים להוסיף מתנות . . . אולם לבסוף הם מזהירים שיש להחזיר את הארון כדי שלא ייענשו.

המחנך: הם שלחו את הארון מעיר לעיר כדי להיווכח אם המגפה נגרמה על ידי הארון או סתם מקרה. אולם אף לאחר מכן האם החליטו לשלוח בצורה נורמלית, רגילה?

תלמיד: זה לא נורמלי לשלוח בהמות לבדן ועוד בזמן שהן נרגזות, שלקחו מהם את ילדיהם.

המחנך: אם כן למה עשו כך?

תלמיד: זה נסיון נוסף לדעת אם השכינה שורה על הארון.

המחנך יסכם: הנה אנו לומדים דברים רבים על טבע בני אדם. הם אינם ממהרים להאמין בכוח העליון של אלקים. אף מאורעות נפלאים, ניסים גלויים אינם משנים אותם. האדם

משתנה בעיקר על ידי לימוד תורה, על ידי שמקדש את עצמו בשמירת המצוות. אז הוא מוכשר להתרגש מניסים, אם לא כולנו דומים לפלישתים: כל פעם מבקשים סיבה אחרת לבאר מה שאירע. אנשי אשדוד חשבו שמא לא הארון אלא דבר אחר גרם שהם חולים ושלחו את הארון לגת. אנשי גת לא הסכימו להודות שה' מעניש אותם בגלל הארון ושלחוהו לעקרון וכך הלאה והלאה.

אף לאחר שה' הראה להם נפלאות כאלו כמו שהם ראו בעיניהם, שהפרות הולכות ישר ישר לארץ ישראל, האם שינו דעתם?

תלמיד: לא כתוב בספר.

המחנך: כן כתוב, מה עשו הפלישתים לאחר שראו שהעגלה הגיעה לבית שמש?

תלמיד: כתוב שחזרו לעקרון.

המחנך: חזרו לארץ פלישתים להיות כמו שהיו, שונאים את ישראל ומוכנים להילחם בהם. האם לא היו צריכים להתגייר ולהצטרף לעם ישראל? הם לא עשו כן. אולם קדושת הארון וקדושת ישראל נתפרסמה ביניהם. אנו נראה להלן שהפלישתים לא בחשק יילחמו בישראל, כי גדל פחד בני ישראל עליהם. באחת המלחמות יעמוד מחנה פלישתים מול מחנה ישראל ארבעים יום ולא יילחמו מפחד . . . (להלן ז טז).

המחנך יסכם: אחד הדברים העיקריים שאנו לומדים מפרקים אלו הוא כיצד בני אדם שלא למדו תורה מגיבים לניסים. בדרך כלל אין בידם לשנות הרבה. האדם משתנה בעיקר על ידי לימוד תורה.

פרק ז

הנושא: התחדשות לאחר חורבן שילה

המחנך: ההיסטוריה שלנו ארוכה. מתחילתה רואים אנו כלל גדול: עם ישראל אינו מתעורר לתקן דרכו לא בזמן שטוב לו מאד ולא בזמן שרע לו מאד. הימים הטובים ביותר בחיי ישראל הם אלו שבהם אין להם לא רוב טובה ולא רוב רעה, לא ימי כישלון ולא ימי נצחונות.

כזה היה המצב לאחר הכישלון במלחמות הראשונות עם פלישתים.

תלמיד: אז הלא היה רע מאד לישראל כי נוצחו על ידי הפלישתים.

המחנך: לאחר שהפלישתים החזירו את הארון הם יראו קצת מישראל. שני הצדדים ראו כי מאורעות עליונים התרחשו. הפלישתים לא נלחמו בישראל ולעם ישראל היה זמן לעשות חשבון הנפש. ראו נא מה כתוב על מעשי ישראל באותו הזמן. שימו לב כי יש כאן ביטוי שאיננו נמצא במקום אחר.